

Dört Çaryýarlar

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025
Dört Çaryýarlar DÖRT ÇARYÝARLAR

Ebu Bekir, Omar, Osman, Aly älemleriň Serweri Muhammet aleyhi weselleminiň iň ýakyn egindeşleri bolup, gezek-gezegine ilkinji halyf bolan şahsyýetlerdir.

Bu beýik ynsanlar musulman bolmazdan öňem abraýly hem akyllýbaşly adamlar eken. Muhammet pygamberimiziň (s.a.w) Yslamy wagyz etmegine «Dört çaryýarlar» maldan-başdan geçip, ýardam edipdirler. Muhammet pygamberimiz (s.a.w) aradan çykandan soň bolsa «Dört çaryýarlar» yslam dinini tiz wagtda dünýä ýüzüne ýaýypdyrlar. Şonuň üçin Yslam äleminde «Dört çaryýarlaryň» hyzmaty diýseň uludyr. Aýtmaklaryna görä, çaryýarlaryň her biri Muhammet pygamberimiziň (s.a.w) bir sypatyny özünde jemläpdir. Şol sebäpli her haýsynyň öz orny bar.

1. EBU BEKIR

Muhammet pygamberimiz (s.a.w) aradan çykandan soňra ilkinji halyf bolan Ebu Bekirdir. Onuň iki ýyl halyf bolan döwründe

(632-634) arap halky, esasan, Yslam dinine giripdir. Müseýleme ýaly birnäçe ýalan pygamberleriň soňuna çykylypdyr.

Ebu Bekir hezreti Hatyjadan, Alydan soň üçünji musulman bolan ynsandyr (Goşmaça bellik: Hz. Aly şol wagt kiçi ýaşly çaga bolandygy üçin Hz. Ebu Bekir uly ýaşly adamlaryň arasynda musulman bolanlaryň ilkinjisidir – t.b.). Onuň musulman bolşy hakynda şeýle wakany ýatlaýarlar. Ebu Bekir Mekgede iň bir sözi geçýän, halal söwdagär eken. Heniz Muhammet pygamberimize wahyý gelmezden öňem Ebu Bekir onuň iň ýakyn syrdaşy bolupdyr. Muhammet aleyhi weselleminiň Ebu Bekire berýän gürrüňleri oňa diýseň ýarapdyr. Hatda Ebu Bekiriň soňabaka mukaddes hasaplanýan butlara bolan ynamy-da peselipdir. Çünki adam sypatyny ýitiren haramhorlar butlaryň ady bilen özleriniň ähli hereketlerini aklapdyrlar. Ebu Bekir dünýädäki adalatsyzlygyň soňuna çykjak bir ýol görkezijiniň geljekdigine ýüregi bilen ynanyndyr. Ol Muhammet pygamberimize wahyý gelen gijesi Ýemende söwda edip ýören eken. Ebu Bekiri özi bilmezden bir güýç Mekgä tarap çekipdir. Şonuň üçin ol gyssagly suratda Mekgä gaýdypdyr. Uzak ýoldan aryp, Mekgäniň üç-dört menzil ýakynynda dynç almak üçin kerwenini ýazdyran Ebu Bekir uzak gije dünýäniň döreýşi, ýaşaýyş hem ölüm hakynda pikir edip, ýatan ýerinde öz-özi oýlanyp, gijäni çirim etmän geçiripdir. Öňünde keserip duran soraglara jogap tapmadyk Ebu Bekir aýagy bilen erksiz ýagdaýda ýeri köwüp, çukanak-çukanak edipdir. Irden oýanan adamlar Ebu Bekiriň ýatan ýerine seredip, ondan näme bolanyny sorapdyrlar. Ebu Bekir olara «Hiç zadam bolanok» diýip, gysgaça jogap berip, ýene gyssanmaç ýola düşüpdir, çünki ol özüni uçursyz oýlandyrýan soraglary Muhammetden soramagy ýüregine düwüpdir. Onuň pikirçe, Muhammet bu soraglara hökman jogap tapmalydy. Ebu Bekir gijäniň bir wagty kerwenu bilen öýüne dolanyndyr. Gele-gelmäne-de Mekgede näme täzeligiň bardygyny sorapdyr. Oňa: «Ebu Bekir, seň dostuň Muhammet pygamberlik dawasyny edýär» diýip jogap beripdirler. Ebu Bekir ol täzeligi eşidensoň hasam oýlandyrýan meseleler hakynda hem ondan näme üçin pygamberlik dawasyny edýänliginiň sebäbini soramagy niýetine düwüpdir. Şol niýet bilenem irden Muhammet aleyhi weselleminiň ýanyna ýola düşüpdir. Allanyň

gudratyna bakyň, Muhammet aleyhi wesellem irden älem-jahany Allatagalanyň ýaradanlygyny, özüniň iň soňky pygamberdigini aýtmak üçin Ebu Bekiriň ýanyna ugrapdyr.

Muhammet pygamberimizden (s.a.w) soramaga baryan Ebu Bekir bilen aýtmaga baryan Muhammet aleyhi wesellem 500-600 metr daşlykdaky öýleriniň edil ortasynda duşuşypdyrlar. Saglyk-amanlyk soraşyp, olar birek-biregiň ýanyna näme üçin baryanlaryny anyklanlaryndan soň, Muhammet pygamber Ebu Bekire garap: «Ebu Bekir, älem-jahany ýaradan Allatagaladyr. Erksiz butlary inkär et. Alladan başga iläh ýokdur. Men beýik Ýaradanyň resulydyryn. Alla-ha iman et!» diýen badyna Ebu Bekir hiç oýlanmazdan, Alladan başga ilähiň ýokdugyny, Muhammet pygamberimiziň iň soňky pygamberdigini aýdyp, kelemesini öwürükdir. Muhammet pygamberimiz: «Ebu Bekir hiç hili oýlanmazdan musulman bolan ýeke-täk ynsandyr» diýer eken. Ebu Bekir Yslam dinine şeýle bir wepalylyk bileb hyzmat edip, ol ähli baýlygyny bu diniň rowaçlanmagy üçin sarp edipdir. Muhammet pygamberimiz Allanyň mekanuna (Magraja) gidip gelende, ýeke-täk şübhesiz ynanan ynsan ýene Ebu Bekir bolupdyr. Şonuň üçin Muhammet aleyhi wesselem: «Eger ähli musulmanlaryň ynanjy bir ýana, Ebu Bekiriň ynanjy-da bir ýana goýulsa, Ebu Bekiriň ynanjy agyr gelerdi» diýip aýdypdyr. Şol ynanjy üçinem Ebu Bekir Syddyk (Hakykatyň güwäsi) diýen ada eýe bolupdyr.

Bir gezek Medinede musulmanlar metjitde Juma namazyny okajak bolup durkalar betnyşan adam sypatynda şeýtan gelipdir. Muhammet aleyhi wesellem ol adamdan kimligini sorapdyr welin ol «Men şeýtan» diýip jogap beripdir. Bu jogaby eşiden Omar gahar-gazaba münüp, şeýtany öldürmäge hyýal edipdir. Ýöne Muhammet pygamberimiz Omary saklap «Eý, Omar, päliňden gaýt. Eger bu şeýtan bolsa, barybir, öldürip bilmersiň. Sebäbi Ýaradan şeýtana tä kyýamat ahyra çenli ýaşamaga purýja berdi. Şeýtan bolmasa-da, nähak adam ganyna galdygyň bolar» diýip, şeýtanyň habaryny alypdyr. Muhammet pygamberimiz «Eý, nälet siňen şeýtan, näme üçin biziň ýanymyza geldiň» diýip sorapdyr. Onda şeýtan: «Maňa Alla emr etdi» diýipdir. Muhammet pygamberimiz (s.a.w) ýene şeýtana sorag berip «Eý, nälet siňen

şeytan, sen öň-ä Ýaradanyň emrini berjaý edeňokdyň» diýipdir. Onda şeytan: «Allatagala maňa siziň metjidiňize gelmegi emr etdi. Eger emrine boýun bolmasam, Ýaradan meni il masgarasy ederin diýdi. Menem il masgarasy bolmajak bolup, siziň ýanyňyza geldim. Ine, näme soragyňyz bolsa dogry jogap berjek» diýip, il masgarasy bolmakdan öler ýaly gorkan şeytan Allanyň emrini berjaý edip, Muhammet pygamberimiziň gaşyna gelipdir. Şondan soň Muhammet pygamberimiz şeytandan: «Eý, nälet siňen şeytan, seniň ýigrenýän adamyň kim we näme üçin ýigrenýäň diýip sorapdyr welin şeytan: «Sen, sebäbi Allanyň tä kyýamata çenli ýekeje-de harpy üýtgemejek iň soňky kitabyňy wagyz edip, adamlary menden daşlaşdyrýarsyň» diýip jogap beripdir. Ondan soň Muhammet pygamberimiz: «Menden soň kimi ýigrenýärsiň?» diýip, sorapdyr welin, şeytan: «Ebu Bekir Syddygy» diýipdir. Şeýtanyň aýtmagyna görä, Ebu Bekiriň Yslam dinine bolan yhlasy ýaly yhlas başga hiç bir musulmanda bolmandyr. Dogrudanam, Ebu Bekir şeýle bir Yslam dinine wepaly eken. Ol Muhammet pygamberimiziň her bir sözünü özi hem ähli musulmanlar üçin kanun hasaplapdyr.

Muhammet aleyhi wesellemiň her bir aýdýan sözüne ýürekden ynanyndyr. Şol sebäpli Muhammet pygamberimiziň iň kyn gününde Ebu Bekiriň ynany musulmanlaryň başyny bir saklapdyr. Muhammet aleyhi wesellem Mekgeden Medinä hijret edip, Saur dagynda üç günläp gowakda gizlenende-de, ýanynda Ebu Bekir bar eken. Butparazlardan gizlenen Muhammet pygamberimiz we Ebu Bekiri gowakdaka hossarlyk edip, olaryň ýakyn hossary bolup, sag-aman Medinä aşmagyna ýardam edrnlr hem Ebu Bekiriň adamlary eken.

Ebu Bekir şeýle bir adamkärçilikli bolupdyr. Ol birnäçe musulman bolan gullary öz hasabyna satyn alyp, olary azat edipdir. Hatda Bilaly hem azat eden Ebu Bekirdir. Munuňam üstesine Muhammet pygamberimiziň (s.a.w) iň söýgüli aýaly bolan hezreti Aýşa (Äşe) Ebu Bekiriň gyzydyr.

Ebu Bekir (r.a) arap taryhyny, şejeresini gaty oňat bilipdir. Umuman, Ebu Bekir Muhammet pygamberimiziň (s.a.w) iň ýakyn egindeşi hökmünde Yslamyň dünýä yüzüne ýaýramagynda iň uly hyzmaty bitiren adamlaryň biridir.

2. HEZRETI OMAR

Ebu Bekir aradan çykandan soňra, hezreti Omar ikinji bolup, yslam halyfy boldy. Ol musulmanlara 634-646-njy ýyllar aralygynda ýolbaşçylyk etdi.

Dört çaryýarlaryň içinde hezreti Omar yslamy iň soňky kabul eden adamdyr. Aslynda hezreti Omar musulman bolmazyndan öňem gaty sada, ýöne gaýratly, gaýduwsyz adam bolup, butparazlyga ýüregi bilen ynanyan ekeni. Hezreti Omar şeýle bir sowatly bolmandygy üçin birbada Muhammet aleyhi wesellemiň özüne-de, onuň tarapdarlaryna-da duşmançylyk bilen garapdyr. Hezreti Omaryň musulman bolşunyň-da gaty gyzykly taryhy bar. Hezreti Omar dinimize pitjiň atýan dönügi öldüreýin diýip, Muhammet pygamberi (s.a.w) öldürmek niýeti bilen ýola düşýär. Oňa ýolda Nuaým diýen gizlinlikde musulman bolan adam duşup, Omardan nirä barýanlygyny soraýar welin, Omar oňa maksadyny aýdýar. Nuaým Omara «Eý, Omar, sen gaty sada bolýaň, eger sen Muhammedi öldüräýseň, onuň doganlary seni-de öldürer. Gowusy, sen, musulman bolan aýal doganyň Patma, onuň ýanyoldaşy Zeýdiň çäresini gör» diýip, özi gyssagly ýagdaýda niýetini Muhammet aleyhi weselleme duýdurmak üçin onuň öýüne ylgaýar.

Hezreti Omaram Nuaýmyň aýdanynyň dogrulygyny ýa-da nädogrulygyny derňemek üçin uýasy Patmaň öýüne ugraýar. Patma ýanyoldaşy Zeýd bilen Kuran okap oturan ekeni. Olar birden Omaryň gelýänini görüp, Kurany ýygnapdyrlar. Omar gele-gelmäne Zeýdiň ýakasyndan tutup, «siz gadymy diniňizden dönüp, musulman bolduňyzmy, dönügiň tarapyna geçdiňizmi?!» diýip, Zeýdiň ýüzüne urup, ondan gan çykarypdyr. Patma äriňiň ýakasyndan ebşitläp tutan Omaryň eline ýapyşyp: «Goýber ony, hawa, musulman bolduk. Muhammet pygamberimiz bize gyz çagaňy göm diýenok, ejize ganymlyk et, şerap iç, zyna et, dilsiz-agyzsyz butlara ynan, nähak dök diýenok. Öldür meni, Allanyň ýolunda ölsem armanym yok» diýip Omary duzlapdyr. Omar özüniň öteräk geçenini bilip, ýaňy näme okaýadyňyz, hany, bir göreýin» diýip, giýewisi Zeýdiň ýakasyny goýberipdir. Patma bilen Zeýd Omaryň az-kem gaharynyň ýatysanyny bilip, «Kuran okap otyrдыk» diýip, jogap berýär welin, Omar: «Hany, al

göreýin, näme gowy zat bar» diýip, onda Kurany okamak niýeti döräpdir. Patma Omara «Kurany täret alyp okamaly» diýipdir welin, Omar daş çykyp, Zeýdiň öwredişi ýaly täret kylypdyr. Kurany eline alybam ýazylan «Ta'ha» diýen süräniň «Biz Kurany seni bagtsyz etmek üçin ibermedik, gaýtam, diňe gorkaklara ýatlama diýip iberdik» diýen setirini okap, gözünden ýaş döküp, «men iman etdim, meni Muhammet pygamberimiziň ýanyna äkidiň» diýip, Zeýde ýalbarypdyr hem şobada Muhammet pygamberimiziň gaşyna gelip, musulman bolupdyr.

Hezreti Omar musulman bolanyndan soň, olar gizlenip ýörmän, Käbede aç-açanlykda namaz okamaga başlapdyrlar, çünko Omar gaty gaýsuwsyz bolup, ondan ähli wasanparazlar öler ýaly gorkupdyrlar.

Omaryň döwründe musulmanlar Palestinany, Şamy, Müsüri, Liwiýany, Eýranyň hem köp ýerini eýeläpdirler. Emma şu uly döwlete ýolbaşçylyk eden Omar aradan çykanda, onuň yzynda ýeke dinaram puly galmandyr.

Omaryň döwründe düzgün-tertil gaty berk tutulypdyr. Sebäbi Omar gaty ýowuz hem adalatly ekeni.

Omat yslamy iki ýüzli adamlardan hem arassalapdyr. Ol yslam kanuny bozan her bir adama berk daraşypdyr. Hatda ol özündäki men-menligi şeýle bir basyp ýatyrypdyr welin, daşyndan synlan adam, ony beýleki adamlardan tapawutlandyryp bilmändir. Omar halkyň içine çykyp, hepdede bir gezek arz diňläpdir. Hepdede bir gezegem alymlaryň giňişleýin maslahatyny geçirip, ýurduň ýagdaýy, ylym-bilim, halkyň abadançylygy ýaly irnik meseleler ara alnyp maslahatlaşypdyr. Alymlaryň ýygnaýşygyna köplenç hezreti Aly ýolbaşçylyk edýär ekeni. Hezreti Omar Käbä zyýarata baranda, kiçi göwünlilik bilen: «Eý, Allam, bize Alynyň, alymlaryň çözüp bilmejek kynçylygyny indermäweri» diýip, dileg eder ekeni.

Hezreti Omaryň döwründe yslam pajarlap ösüpdir, halk gaty arkaýynçylykda, bol-elin durmuşda ýaşıpdyr. Onuň döwründe 33.000 sahaba (sahaba ~ pygamberi gözi bilen görüp, onuň gürrüňlerini gulagy bilen diňlän adam) yslam ýurtlaryna ýaýrap, halka Kurany okap biler ýaly hat-sowat öwredipdir. Mekdepler, medreseler, hammamlar, metjitler ýyl geldigiçe

köpelip gidip oturypdyr. Adamlar islendik ýolbaşçydan sähelçe zulum görse-de, özi gitmezden, hat üsti bilen hezreti Omara ýüz tutup, arzyny aýdyp bilýär ekeni. Hezreti Omaryň buýrugy bilen Şamyň häkimi bir hristiana: «Siziňem bir hukugyňyz bormy?» diýeni üçin wezipesinden boşadylyp, kyrk gamçy iýmeli bolupdyr.

Hezreti Omar döwlet ýolbaşçylaryna, alymlara, eger siz, başga dindäki adamlara arassa ýaşaýyş bilen nusga bolup bilseňiz, dünýä ýüzi şobada yslamy kabul ederdi. Siziň göreldäňiz ýoklugy üçin, adamlar musulman bolmaga howlугanoklar diýer ekeni.

Allanyň «il masgarasy ederin» diýip şeýtany gorkuzany üçin musulmanlaryň arasyna gelen ol nälet siňenden Muhammet aleýhi wesellem «Hezreti Omary nähili görýäň?» diýip, şeýtana üçünji soragyny beripdir welin, şeýtan ol soraga şeýle jogap beripdir: «Käşgä Omar meni öz erkime goýsady. Men onuň deminiň düşen ýerinden gaçýaryn».

Muhammet aleýhi wesellem hezreti Omara «Eý, Omar, eger men iň soňky pygamber bolmadyk bolanlygymda sen hökman menden soňky pygamber bolardyň. Ýöne sen pygamber bolmasaň-da, adamlaryň iň adalatlysy bolup, behişde bararsyň» diýip aýdypdyr. Dogrudanam, musulman halklar hezreti Omary sada, ýowuz hem adalatly, ejize rehimdar hökmünde tanaýarlar.

3. HEZRETI OSMAN

Hezreti Osman 646-656-njy ýyllar aralygynda musulmanlara ýolbaşçylyk eden üçünji halyfdyr.

Hezreti Osmanyň asly käri söwdagärçilik bolup, yslamdan öňem gaty halal, garyp-gasarlara eli açyk adam ekeni. Ol Ebu Bekir bilenem gaty gowy gatnaşykda bolup, onuň bilen syr alyp, syr berişýän ýürekdeş dosty ekeni. Ol Muhammet aleýhi wesellem bilen bolsa daýy-ýegen ekeni. Onuň musulman bolşuny, esasan, şeýle beýan edýärler.

Hezreti Osmanyň buta bolan ynamy gaty gowşak bolupdyr. Ýöne il adatyňa görä, käbir döp-dessurlary berjaý etmäge öz tiresine degişli buta sežde etmäge barar ekeni. Bir gezek bolsa but

sežde etmäge Osman hem onuň tiresi baranda, kimdir biri olaryň butuny masgaralamak üçin hapalapdyr. Göz-gülban bolup duran buty gören Osman: «Özüni gorap bilmedik buta sežde edýäs-ow. Bizem aňmyzy ýitirip ýörüs öýdýän» diýip, hyrra yzyna öwrülip, öýüne gelip, bir ýerde oturyp mazasy bolmandyr. Soňra Osman gaýgy-aladasyny unutmak üçin täzededen Käbä zyýarata gelipdir. Gelen badyna-da, her ýylky şahyrlaryň bäsleşiginde birinji baýraga mynasyp bolan şahyryň Käbede asyp goýlan «Asmandan nurly halasgär geler» diýen setir bilen başlanýan goşgusyna gözi düşüpdür. Hezreti Osman ol goşgyny okap: «Ol nurly halasgär diýilýän kimkä? Näme üçin men janyma karar tapamokkam?» diýip, ýagdaýyny aýtmak üçin Ebu Bekiriň ýanyna barypdyr. Ol özüniň hiç ýerde ýüreginiň karar tapmaýanlygyny, hatda butlara bolan ynanjynyňam ýoklugyny Ebu Bekire gürrüň berip, sözünü şeýle jemläpdir:

«Ebu Bekir, ýaňy men Käbä baramda, «Asmandan nurly halasgär geler» diýen setir bilen başlanýan goşgy asylypdyr. Göwnüme bolmasa, şol halasgär biziň içimizden çykaýjak ýaly bolup dur».

Onuň arzy-halyny, aýdan gürrüňlerini diňläň Ebu Bekir Osmana şeýle diýipdir:

«Dogry aýdýaň, Osman halypa, butlaryň özi alaçsyz. Asmandan nurly halasgär geldi, oňa Muhammet diýýärler. Dünýäniň hökümdary Allatagala, onuň resuly bolsa Muhammet aleyhi wesellemdir».

Şondan soň Ebu Bekir Osmana:

«Eý, dost, erksiz butlara ynanmaklygy taşlamaly. Alla iman edeli. Muhammet aleyhi weselleminiň Allanyň resulydygyny ykrar edeli» diýip, ony imana çagyrypdyr welin, şol ýerde Osman Alla iman edipdir. Soňra bolsa Ebu Bekirdir Osman Muhammet pygamberimiziň ýanyna gelipdirler.

Şeýlelikde, Osman dört çaryýarlaryň içinde Ebu Bekirdir Alydan soň üçünji musulman bolan adamdyr.

Osmanyň musulmanlara eden ýagşylygy diýseň uludyr. 618-nji ýylda butparazlar musulmanlary dinden çykarmak üçin Mekgede, garaz, özleriniň hökümi ýöreyän ýerlerinde musulmanlara söwda etdirmändirler. Şol sebäpli tiz wagtdan musulmanlaryň arasynda

açlyk başlanypdyr. Kyrkdan gowrak musulmana açlykdan gyrylmak howpy abanypdyr. Ine, şol ýagdaýda hezreti Osman musulmanlaryň dadyna ýetişip, Muhammet aleyhi weselleme gymnat bahadan 200 put arpa-bugdaý alar ýaly gyzyly puly peşgeş beripdir. Şonda Muhammet aleyhi wesellem «Eý, Allam, Osmanyň eden ýagşylygyny yzyna gaýtarmakdan men ejiz galdym. Özüň şol ýagşylygy ýerine salaweri» diýip dileg edipdir.

Hezreti Osman baý söwdagär bolansoň, hemişe-de musulmanlara pul ýardamyny berip durupdyr. Şonuň üçin Muhammet pygamberimiz «Hezreti Osman günäden päkdir» diýer ekeni. Ol baý söwdagärligine seretmezden, ýönekeý garyp-gasardan artyk ýaşamandyr.

Hezreti Osman musulmanlaryň agzybirligi ugrunda jan aýaman göreşipdir. Muhammet aleyhi wesellem ykdysady mesele orta çyksa, esasan, Osmana sala salar ekeni. Şeýle hem ol musulmanlar söweşdekä tylyň agzybirligini saklapdyr. Uhud söweşinde musulmanlar ýeňilse-de, Osman Medinedäki musulmanlaryň duşmanlarynyň baş götermegine gaty çeyä syýasat alyp baryp, ýol bermändir.

Hezreti Osman Muhammet aleyhi weselleminiň iki gyzyňa öýlenipdir. Muhammet pygamberimiz: «Ýene bir gyzym bolsa-da Osmana bererdim» diýipdir.

Hezreti Osman gaty utançly-haýaly adam bolupdyr. Haçan-da Muhammet pygamberimiz (s.a.w) nälet siňen şeýtandan: «Hezreti Osman nähili?» diýip soranda, şeýtan şeýle jogap beripdir: «Osmanyň utanç-haýasy meniň hile-mekirlik etmegime ýol bermeýär».

Hezreti Osman «Kurany-Kerimi» toplan, ynamdar 33.000 sahabanyň şaýatlyk etmeginde ahyrzamana çenli ýekeje harpy-da üýtgemejek ýazga geçiripdir. Häzirki «Kurany-Kerim» Hezreti Osmanyň ýazgy eden «Kuranyň» göçürmesidir.

Hezreti Osmanyň döwründe yslam bütin Orta Aziýa, Kawkaza ýaýrady. Garaz, hezreti Osmanam, edil beýleki çaryýarlar ýaly yslamyň gaty arassa, ygtybarly dindigini, özüniň Muhammet aleyhi weselleminiň ynamdar egindeşidigini kemsiz subut etdi.

4. HEZRETI ALY

Hezreti Aly 656-661-nji ýyllar aralygynda musulmanlara ýolbaşçylyk eden dördünji halyfdyr. Ol Muhammet pygamberimiziň doganoglanydyr.

Hezreti Aly ýedi ýaşyndan Muhammet pygamberimiziň terbiýesini alyp ugrady. Muhammet aleýhi wesellem Alyny edil öz perzendi ýaly söýüp, öýünde terbiýeledi.

Hezreti Aly Muhammet aleýhi wesellemini pygamberlihi aýan edilende, bary-ýogy on ýaşlyja çagady. Emma muňa garamazdan, düşbüje hezreti Aly iman edipdir. Ol Hatyja enemizden soň ikinji, erkekleriň arasynda birinji bolup yslama uýup, Alla iman getiren ynsandyr.

Hezreti Aly gaty gaýduwsyz ekeni. Şeýle hem gaty uguetapyjy adam bolupdyr. Şol sebäpli Muhammet pygamberimiz Alyny hemişe gyzmaç çarwa araplara garşy söweşde serkerdelik etmegi tabşyrar ekeni. Söweşde Alynyň gatnaşan urşunda musulmanlaryň ýeňlen gezegi bolmandyr.

Hezreti Alynyň zehini tüýs «daş ýarýar» diýleni ekeni. Muhammet aleýhi wesellem «Ylym şäher bolsa Aly onuň girilýän derwezesidir» diýer ekeni.

Hezreti Aly Muhammet pygamberimize inýän aýatlary ýazyp, sowatly adamlaryň üsti bilen yslamy ýaýradypdyr. Hezreti Aly hemişe Allanyň resulynyň ýanynda bolansoň, tutuş «Kurany» hem onuň düşündirilişini ilik-düwmr bilýär ekeni. Şonuň üçin Aly «Welileriň Welisi» diýen ada eýe bolupdyr.

Hezreti Aly çäksiz adalatly hem rehimdar adam bolupdyr. Ol: «Dünyäde tutuşlygyna adalat höküm sürýän bolsa, şol adalatam garynjanyň agzyndaky bir däne arpany alyp galmak zerurlygy ýüze çyksa-da, garynjanyň agzyndan arpany alyp, oňa zulum etmerin. Zulum edilýän ýerde men ýok» diýer ekeni.

Hezreti Aly göz önüne getirip bolmajak adalatlylyk bilen ýurdy dolandyrypdyr. Bir gezek onuň dogany Ibn Apbas halys özüne gerek bolany üçin döwletiň gaznasyndan bir dinar pul alypdyr. Muny duýan Aly: «Agama kyrk gamçy uruň hem alan puluny ýerine goýduryň» diýip, buýruk beripdir.

Hezreti Aly her bir uly işiň başyny tutanda, alymlara geňeş edip, şolaryň aýdanlaryny pugta öwrenip, iş eder ekeni.

Hezreti Alynyň döwründe ylym pajarlap ösüldir. Beýleki dindäki

adamlara hem azar berilmändir.

Hatda Alynyň köşk alymlarynyň üçden biri musulman däl ekeni. Emma olara hiç kim azar bermändir.

Hezreti Aly döwletiň salgyt usulyňy doly durnuklaşdyrypdyr. Yslam halyflygy adamlaryň howpsuzlygyna doly kepil geçýär ekeni. Kanun hemmeler üçin deň bolup, hatda Alynyň özi-de kanuna ters gelýän hiç bir hereketi etmändir. Ol halkyň arzyny ýerlere gidip diňläpdir hem şol bada kemçiligi düzedip goýberer ekeni. Düzgüni bozýan adamlara kanun esasynda gaty rehimsiz daraşypdyr.

Her kim bir günä etse, nähili çekmelidigini aýk bilýär ekeni. Şol sebäpli onuň dolandyran döwründe yslam halklarynda jenaýat minimum derejä çenli aşak düşüpdür. Bu zatlar bolsa şol döwür üçin haýran galaýmaly ýagdaýdyr.

Alladan gorkup, musulmanlaryň arasyna gelen nälet siňen şeytandan Muhammet pygamberimiz (s.a.w) «Eý, nälet siňen, Aly nähili ynsandyr?» diýende, ady ýitmiş şeytan şeýle jogap beripdir: «Aly alymlaryň soltanydyr. Käşgä ol meni öz erkime goýsady. Menem hezil edip ýaýnasadym».

Hezreti Aly Muhammet pygamberimiziň söýgüli gyzy Patmanyň hem ýanyoldaşydyr. Alynyň Patmadan ady yslam älemine belli ymam Hasan we ymam Hüseyin diýen ogly bolýar.

Halkymyzyň içinde Aly batyrlygyň we gaýduwsyzlygyň simwolydyr. Emma, muňa garamazdan, çaryýarlaryň ählisine-de deň göz bilen garamak derwaýysdyr. Olaryň haýsam bolsa birden-birine artykmaç baha berjek bolmak şeytan päline uýmakdyr. Şol sebäpli biz Muhammet aleýhi wesellemiň iň ýakyn egindeşleri hökmünde olary deň görmelidiris.

Çaryýarlaryň Ebu Bekirden özgesi şehit bolupdyr. Dört çaryýarlar Muhammet pygamberimiziň iň ýakyn egindeşleri hökmünde yslamy dünýä yüzüne ýaýmakda iň uly hyzmaty bitiren ynsanlardyr. Olar sada ynsan hökmünde nähili ýaşamaly, nähili döwlet ýolbaşçysy bolmalydygyna görelde görkezen şahsyýetlerdir. Şol sebäpli her bir musulmanyň çaryýarlara hormat etmegi onuň mukaddes borjudyr.

Döwletmyrat ÝAZGULYÝEW.

watan_98 Taryhy şahslar